

**EUSKALTZAINDIAREN
BARNE-HISTORIA
(IX)**

EUSKALTZAINDIAREN BARNE-HISTORIAZ

*Xabier Kintana,
idazkaria*

SARRERA

Gure Hizkuntzaren Akademiak aspaldidanik ikerketa eta arautze arloan egiten dituen lanak eta euskara sustatu eta jagoteko asmoz ematen dituen pausoak gero eta ezagunagoak dira, eta horiek gure gizartean sorrarazten duten oihartzunak eta dituzten aplikazio zabalek aski ongi erakusten digute jendeak zer nolako interesa duen gure egitekoez.

Badira, ordea, gure erakundearen historian hain ezagunak ez diren puntuak, beraren sortze, jardunbide eta bilakaeraren gorabeherei buruzkoak, horan-hemenka gutun argitaragabe, artikulua eta dokumentu sakabanatueta barreiatuak. Horietan guztiotan nolabait Euskaltzaindiaren barne historia dei genezakeena datza, maiz, zoritxarrez, aski ezezagun eta gaizki adituen eta ulkerak okerren iturri, eta, horrexegatik, gure ustez, barne historia horretako zokomokoak argitu eta gure argi-ilunak islatzea egokia bezain komenigarria litzateke. Beraz, xede horrekin, zenbaki honetan hasi eta hemendik aurrera osatuz joan nahi genukeen atal honetan, Euskaltzaindiaren ibilbide historikoa hobeki ulertzeko lagun dezaketen era guztietako agiriak eta lekukotasunak agertzen hasiko gara, P. Xarrittonek oraingoan argitaratzen dituen dokumentu baliotsuak lehenbiziko urratsak izanik.

PIERRE LAFITTEN GUTUNDEGIA

Prestatzaileak:

P. Xarriton - P. Andiazabal

Aspaldikoak dira eta maiz bakanak edo bakanduak hemen datozen 1928 eta 1977 artean 14 euskalzale ezagunek aita Lafitte-ri idatzi 32 gutun ezberdinak. Ohar bat edo beste eratzikirik bakoitzari honetan gelditzen da behingotz sail hau.

P.C. & P.A.

EUSKALTZAINBURUGOA
Bilbo

Bilbo, I, III, 1928
Piarres Lafitte Jauna, Toulouse

Ene aphezvide maitea:

Nere aginduz gure zadorlariak (1) egin zizun galdeari erantzunaz idatzi didazun eskutitza atsegin aundiz irakurri dut. Euskerara itzultzeko aukeratu dituzun zatiak, egokiak deritzaizkit eta zuk dezun idazkera ulert-errezean argitaratu ezkeru atseginez irakurriko dirala uste dut. Aurrenez gure *Euskeran* eta gero gutun berezian azalduko dira. Zerorrek ederki diozunez itzulpen oiek ulert-errezak izan behar dute, bestela euskerari indarra eman bearrean kalte egiten diote.

Ikusten dedanez zu ere lanpetua zaude eta itzulpen oiek noizko eginen dituzun ezin esan dezakezula diozu. Lan horrek al dezunean egin bearke, bainan len bai len hobe.

Noiz alkar ezagutuko degu? Bitartean biotzez agurtzen zaitu.

Azkue apaizak (2)

---

(1) Zadorlaria zen **Gregorio Maidagan** apeza (1891-1961), gaur erran genezake idazkaria. Bainan Piarres Laffitek haren gutunari bidali erantzuna ez dugu aurkitu. Irakurtzen dugunaz, euskerara itzultzea testu klasiko zenbait, berak hautaturik, eskatzen zitzaion urgazle berriari. Lan hori egin zuena Lafittek? Ez dakigu ziur bainan ez dugu uste zeren eta horren ordeztatu asmatu baizuen berak bere euskal literaturaren loretegiaren lehen tomoa egitea (1931).

(2) **Resurrección María Azkue Aberasturi** (Lekeitio, 1864 - Bilbo, 1951), euskaltzainburu 1919-1951.

EUSKALTZAINDIAREN LAGUNTZAILEAK
«YAU-SAILA»

Musitutik, 1934. orrillak 11
Pierre Lafitte Apez Jaunari
UZTARITZ-en

Agur, adiskide:

Aspaldian zuri idazteko nengon. Egin baharrak ez ditut utzi orain arte.

Orroituko zera nola gure igazko Donosti-ko Batzarrean artu gendun Euskadi-ko izkuntza-mapa egiteko asmoa. EUSKALTZAINDIAREN LAGUNTZAILEAK laster degu egitekoa geren II. Batzarra ta Ikas-Billera: uztailaren 2, 3, 4, ta Eusko-Ikaskuntzak Donostian urtero eratzen dituan Uda-Ikastaroarekin bitartean, gure DEIA-n ikusiko dezun bezala (egitarauak laister bidaliko dizkitzut). Ikas-Billera orretan egingo dan mintzaldi bat igaz aipatutako gai arretaz izanen da: Euskadiko izkuntza-mapaz. Nere anai Lekuona-tar (1) Imanol-en gain gaia gertutzen aspaldian ari da, eta Pirenez arunzko Euskeraren mugak ekiteko zure zai dago. Zuk agindu zenigun Donostian Pirenez arunzko zuk egingo zenigula mapa oni buruz, eta oraintxe garaia iritxi da-ta lenbailen bear genituzke orko Euskeraren mugak.

Ea, beaz, lenbailen galdera oieri erantzuten diezun:

1. Pirenez aruntz zenbat eta zein errietan euskeraz itz egiten da euskera utsean kalean (etxetik at; beaz, etxetan ere bai)?
2. Zenbat eta zein errietan itz egiten da euskeraz eta erderaz nagusiki kalean, eta euneko zenbatek gutxi-gora-bera, a.d., %25 etxetan, %30-k etxetan etab.?

---

(1) **Manuel Lekuona Etxabeguren** (Oiartzun, 1894–1987), euskaltzainburu Euskaltzaindiak berriz abiatu nahi izan zuelarik hastapeneko euskararen batasunaren egitasmoa 1964an. Bera ehortzi zen egunean Oiartzuneko elizan 1987ko uztailaren 31n, meza eman ondoan, gogoratzea merezi du, Jose María Setien Donostiako jaun apezpikuak azken otoitzen ondotik hitza hartu zuela, Donostiako elizaren izenean barkamena eskatzeko Lekuona familiari haren seme Martín apezzenaren heriotzearen egunetan Elizak burua bazterrerara itzuli zuelakotz deus gertatu ez balitz bezala (ikus Baionako Jean Hiriart-Urruty euskaltzain eta bikario jeneral zenak orduan diosesiko aldizkarian eta *Herria* astekarian agertu artikuluak).

3. Zenbat eta zein errietan itz egiten da euskeraz etxean bakarrik, kalean ez, galdu dalako, eta zenbatxu etxetan, a.d., %25 etxetan, %30-k etxetan etb.?
4. Zenbat eta zein errietan egiten dira euskera utsez. Elizan ilizkizunak, itzaldiak, etab.?
5. Zenbat eta zein errietan, euskara ta erdera nastuan (elizan), nola geiago: euskeraz ala erdaraz, edo erdizka?
6. Zenbat eta zein errietan, erdera utsean (elizan)?

Erantzunak bidali egizkiotzu nere anai Imanol-i zuzenbide onekin. Seminario Conciliar-Vitoria. Ilbete ta erdi besterik ez dira palta Batzarrerako eta erantzunak alik laisterren bidaltzeko, arren, eskatzen dizut.

Gaurkoz, naikoa. Laister beste eskutitz bat egingo dizut gure Batzarreko berri txek emanaz, eta egitarauak eta gainerakoak bidaliko dizkitzut.

Bitartean agindu zure adiskide ta apaizkide nauzun oni.

Lekuona'tar Martin (2)
Laminoria-Musitu

---

(2) **Martín Lekuona Etxabeguren** (1908an Oiartzunen jaioa eta 1936an Hernanin fusilatua).

Errenderitik, 1935. azaroak 26

Pierre Lafitte Apez Jaunari,
UZTARITZE-n

Agur adiskide:

Oyartuar antzeslariak datozkit mesede baten eske: Datorren igandean, Abenduaren 1'ean, Donibane Loitzun'a dijoazela nere antzerkitxo «Eun Dukat» egitera eta ea zuri esango nizuken Ustaritz alde orretan al dezun propagandarik geien egingo ote zenduken, egun orretan inguru orretarik ere jende asko joan dedin Donibane'ra antzerki ori ikustera.

Jaia arratsaldeko lau ta erdietan asiko da, eta Oyartuar gizagaixook, jai ori eratzea beren gain artu dutenez geroz, beldur dira eralkiak ordaintzeko aibat aterako ez ote duten ere.

Oyartuar antzeslari-talde onek Mendiburu antzes-taldea bere izena... igaz «Euskaltzaleak» Donostian eratu zuten antzeslari guduan lenengo saria... 500 laurleko... irabazi zitun «Eun Dukat» antzerki onekin berakin.

Propaganda egiteko gaiak... paperak etab. ... artuko dituzu garaiz Donibane'tik, eta badakit aleginak egingo dituzula gure antzezki-zun onen berria inguru orretan zabaltzen.

Eskerrrik beroenak damazkitzut guziagatik eta poz aundia artuko nuke igandez Donibane'n agurtuko ba zinduket.

Agur adiskide eta agindu nai dezuna zure menpeko apaizkide oni.

Lekuona'tar Martin

EUSKALTZALEAK
«YAKINTZA»
Donostia

1934'ko Garagarrila'ren 21'ean
Lafitte'tar Pierre, jauna
Ustaritz'en

Agur Jaun eta adizkide ori:

Euskaltzaleak erabaki eta Zarautz'ko Olerti Egunean adierazi zan bezela bazkun onetako batzordeko aukeratua izan zera.

Idazki onetzaz jakinan ganean zaitugu eta garai egokia datorkigunean dei egingo dizugu.

Agur eta agindu.

Idazlariari,

Ariztimuño'tar Joseba (1)

---

(1) **José Ariztimuño Olaso «Aitzol»** (1896an Tolosan jaioa eta 1936eko uztailaren 16an Hernanin fusilatua).

EUSKALTZALEAK

«YAKINTZA»

Donostia

1935'ngo., Ilbelta'ren 29'an

Lafitte'tar Pierre, jauna
Ustaritz'en

Euskaltzaleak'en batzordekoak otsaila'ren 10'an, igandez biltzekoak gaituzu. Zu, batzorkidea izanik, batzarrea azaldu zaitean dei egiten dizugu.

Ara batzarreko aria:

I'go: Bertsolari egunaren berri, eta artu-emanak.

II'go: VI'garren Olerti-Eguna, Loramendi'ren omenez, Bedoñan.

III'go: II'garren antzerti egunaren eralguntza.

IV'go: Eusko Idazlien batzarra.

V'go: I'go Eusko-nobela eguna.

VI'go: Orixeren «Euskalerrria» poemaren argitaratzea.

Eusko-Ikaskuntzako aretora ameiketarako etorri zaitea arren.

Adizkide zaizu.

Ariztimuño'tar Joseba

Donostitik, orrilaren 5'an

Lafitte-Iturralde'tar Piarres Jaunari,
Ustaritzen

Ene jaun eta adizkide, agur:

Itz eman zenidan gure III'garren Euskal Antzerti Egunean, Zuberoako pastoralaz mintzatuko zinela emen, Donostian.

Il onen, 17'an, igandez degu gure III'garren Euskal-Antzerti Eguna. Goizean San Telmoko areto ederrean zure mintzaldia egingo dezu, amaiketean.

Predikua naiz idatziz *Yakintzan* argitaratzeko luzea izan, mintzatzeko oso laburra bear du, amabosteren bat minutu.

Lenbailen gaztigatu zaidazu noiz etorriko zeran adieraziz, trankil gelditu nadin, etorriko zerala jakinaz.

Agur zurearen zai.

Ariztimuño'tar Joseba

N. D. de BELLOC, URT (B.P.)

1936-ng- X'garren 6'an

Lafitte apaiz jaunari
Ustaritzen

Agur adizkide:

Emen daramazkigu pake sainduan gure egunak prantzez pizka bat ikasi nairik.

Aruntz'ko euskaldunen arazoak egunetik egunera ari dira itxusitzen eta beltzago arpegia erakusten.

Barka zaidazu Ustaritzen mintzatutakoa gogoraztea. Idatzi al-diozu aita Piarres Lhanderi (1) Paris'erat? Ezin baigara sekula guzian emen, Belloc'en egon, eta zerbaitetan pentsatu bear degu aurrerantzera begiratuaz.

Lenengo eskeni zizkidazun mezak aizkenera dijoazkit, eta al-bazenuke beste batzuek erraiteko-al eskatzen dizut.

Ezerr'en berririk bai-al-dezu?

Emen berri-onen goseak gara bana gauz on gutxi dagozkigu, oraingoz beintzat.

Barka ezartzen dizkizudan lanengatik.

Esker anitz.

Jel'baitan.

Ariztimuño'tar Joseba

---

(1) **Petiri Lhande** (Baiona, 1877 – Atharratze, 1957). Hitz horietarik ageri da Belokeko azken egunetan oraino Aitzol zalantzan zebilela ala Parisera ala Bilbora (eta heriotzera buruz) joan behar zuen jakiteko.

Barcelona (1), Avda. Gmo. 450, Pompeya
30, IV 1949

Monsieur l'Abbé P. Lafitte.
Ustaritz

Ene adixkide ona, agur.

Bereziarturen (2) bidez zuk bidaldutako lerrotxoak poz-pozik artu nitun. Zure oroitzapena goxoa izan dala nere biotzari ziur zaite. Nere gogoa, erdia beinipen bai, or da, eskualde ortan. Noiz othe juango naiz ibiltaldi bat, laburtxoa izan arren, zuen artean egitera? Ni bethi nere eskual lanetan nabil, aleginak egiten. «*Omnia cooperantur in bonum.*» Ikasten ditudan errialde arrotz guziak euskal sare'kin biltzen ditut; euskal pilla aunditzen; gure eskual lanetako onak, egokiak dira.

Aste ontan berriz Barcelonara itzuli naiz. Emen izango nauzu udara arte. Uztaila'ren azken egunetan Lekaroz'ko bidea berriz artuko det. Gortazar'i (3) erraiozu mesedez, bere asmoa betetzeko sayatuko naizela. Orain egun batzuek, Donosti-tik bialdu nion gutun bat, ez correoiz; eskuz baizik. Oraindik gure eskualde ontan kontuz ibili bear da. Madame «Anastasië» (4) bizi da bethi; lo edo il itxura izan arren.

Agur, ene adixkide ona. Orko lagunei goraintziak milaka. Gutun ontan, asieran, or dezu nere zuzentza.

Eta agindu nahi dezun aina zure adixkide eta zerbitzari den

P. Donostia (5)

S'il y a de nouveaux recueils de chants basques, de nouvelles réimpressions, prière de me les garder. On s'arrangera pour le paiement.

(1) 1936eko gerlaz geroz Aita Donostia ibili zen Lekarozeko bere komentutik Frantzia aldera Baionako komentura bereziki hortik zuzentzen zuela Biarritzen berak sortu «Sine Nomine» korua. Bainan bestalde ere nolazpait mantentzen zituen Parisen ala Kataluñan aspalditik bere musikari talenduak merezituak zizkion harremanak.

(2) **Bereziartua** jauna ezagutu dugu Baionako desterruan Hegoaldeko Euskal Alderdi Jeltzalearen lokarri zebilelarik.

(3) **Gortazar** jauna Hôtel des Basques Baionan bizi zen ermita saindu bat iduri bainan ber denboran Sant Espiritu auzoan Eusko Jaurlaritzaren bulegoaren ardura osoa zeukan.

(4) **Anastasië** deitzen genuen orduan aleman, frantses ala espainol estatuen hots Hitler, Peñainala Franco-ren *zentsura*.

(5) **Jose Gontzalo Zulaika Arregi** «**Aita Donostia**» (Donostia, 1886 – Lekaroz, 1956).

FEDERICO C. KRUTWIG
Bilbao

Lafitte Piarres Jaunari
Ustaritzeko Seminarioan

Jauna:

Zure eskuthitza poz handiaz irakhurri dut. Hurrengo, iraillaren biltzarrean (eta nire ponentzan) Euskaltzaindiari zure kandidatura aurkezturen deraukot, orain bada, zuk zeure guthunean erraten derautazunez, Donostiara, gure gana ethorri zintezke-ta.

Lafon René Jauna, lehenago, gaskoinna zela uste izan nuen, bannan 1936ko «R.I.E.B.»-aren «Urtharril-orril» numeruan ikhus niroen bezela jaun honek artikulu baten bere buruaz diyo: «*du moins en était-il ainsi dans le basque parlé par ma mère*» (64-garren orrialdean), Beronen ama baldin benaparr ba-zen, guk bere kandidatura onets dezakegula uste dut.

1935-garren urtean Euskaltzaindiaren urgazleen bitartean Jaun hauk ze-
gozen: Dourisboure Doktor Jauna, Larrrieu Doktor Jauna, Léon Albert Jauna,
Le Marien Konte Jauna; jaun hok orai bizi diradenz, eztakit. Baldin hauien
arthean orain nortzuk bizi direan jakin ba-zinnittu, haukiek egin dittuten lanez
zertxubait erran bazeneraut, eskarrik asko emanen nerauzuke.

Gavel Henri Jauna 1933-ko Urrillaren 20 gr. danik gure deduzko euskaltzain bat da, orain guk deduzko-euskaltzain titulareen eskubide eskaini beharr diogula uste dut.

Lhande (S.I.) Jaunari ta Altubetarr Jaunari iratzi ba-derauzkiet eskuthitzak zuk eman zenerautan adresara.

Nire agurrik honenak bidaltzen derauzkizut gure euskaltzain berri! oxala! laister izan zaittezan horri.

F. Krutwig (1)

Bilbaon 1949-ko VIII-aren 21-an

---

(1) **Federiko Krutwig** (Getxo, 1921 – Bilbo, 1998), gaztedanik Azkue xaharraren ikasle, adiskide eta idazkari bilakatu zen. Azkuek berak 1947an euskaltzain izendatu zuen. Aita Villasanteren Euskaltzaindian sartzeko hitzaldiari berak eman erantzun ausartegia bota ondoan, 1952an Miarritzera erbesteratu behar izan zuen.

Bilbaon 1951-ko Lohilaren 15garrean

Lafittetarr Bethiri (1) Jaunari
Uztaritz (Laphurdi)

Jaun agurgarria:

Iragan Hazilaren 11garrean guthun bat izkiriatu nerautzun eta Azkue zenaren heriotza nola gerthatu zen erraiten nerautzun. Geroz' Bilbaoko Atheneu Berrian antolatu nuen homajearen deitzea igorri nerautzun. Egun'omen haur nola gerthatu zen horroko periodikoetan izkiriatu nahi baldin ba zenezaz' hemengo «Pueblo Vasco» delakoaren notiziak igorten derauzkitzut eta notizi hauk zerbait handiagotu ta argiroagotu nahi nerauzkitzuke.

Igorri nerautzun invitazinoan ikhus zenezakeien bezala hirur egunetan laur konferentza eman ditugu. Lohilaren 10-garrean (Astelehenean) neuk eta Gorostiagak hitz egin dugu. Neuk euskaraz Azkueren in memoriam egin nuen eta Gorostiagaren mintzo-aldiaren thema «Azkue linguista» izan zan eta erdaraz mintzatu zan.

Neuk Azkueren bizitzako anekdota batzuk jaulki nituen, eta bere biographi laburr bat egin nuen. Gorostiagak egun bertan eta neure ondoan hitz egin zuen, Azkue jaunaren fazeta bat kommentatu zuen: linguistarena.

12-garrean Donostiarr Jose Andonik hitz egin zuen (Periodikoan argitaratu notizirik ezpai tut: hunek erran zuena jaulkiren derautzut). Lehenik Azkueri hitz batzuk dedikatu zerauzkion eta Azkuek Euskalherriko musika-folklorean egin duen lana, handi-handia zela erran zuen. Halakotz Euskalherriko folklorista guztiek Azkueren lanetarat bethi joan beharr dutela erran zuen eta Azkueren «cancioneroa» harrtegi ezin-ahiztukoa dela. Geroz Euskalherriko musika popularian noiz eta nola' piztiak (txoriak eta abereak) eta flora agerten den gimitsiaztatu zuen. Euskalherriko herri-kantuan bertze herrien litteraturetan dathorzen lili aristokratioak bai ba dathorrezela erran zuen bainan bertzeak ere bai, hauietan: berakatzza, porrua, eta. Geroz Euskalherriko kantu popularian txoriak eta bertze piztiak ere agerten zaizkigula erran zuen eta egite hunek gure herriko melodiek Ipharreko influentza dutela erakhusten deraukula bai eta Espaniako folkloze duen differentza erakhusten ere. Hunela gure

---

(1) Piarres, Kepa, Peru, Peio, Pierra, Pierris, Petiri-ren sinonimoa besterik ez da Hazparne edo Aharparne Laphurdiko gure sorterrian *Betiri* edo *Bethiri* eta gure auzotegiko, Huzketa etxe izena *Betiritegia*.

herriko kantuan ikhusten (entzuten) diren influentzak beharr bada Ipharretik dathorrzela bai litteratur populariaren bidez bai eta herriko litteraturaren bidez ere' baitets genezakela uste du. Aita Donostiaren konferentza' hori magnetophonikoz (Agirresarobe tenoreak kantatu) hartu exempluez illustraturik zegoan. Adibide hauk batez ere Laphurdiko kantu polit batzuk ziran. Gure kantu populariaren oharr bat komentatu ere ba zuen: Sehaska-kantuak; hauietan ia nehoiz ere ez «mamurik» ez «khysorik» aiphatzen eztirela erran zuen.

13-garrenean Jose Domingo (Begoñako Karmel-konventuko organistariak) aitak eman zuen. Konferentza interesantea eta sakona izan zen, baina batera ederregarria eta erraza. Jose Domingo karmeldarren konferentza haur ere hari magnetophonikoaz aphaindurik zegoan.

Jaun agurgarria on harr itzazu neure agurrik bikainenak eta hautaenak.

Krutwig F.K.

EUSKALTZAINDIA
Bilbao

Bilbaon, 1952-ko Iorrailaren 21garrean

Lafittetarr Bethiri Jauna,
Uztaritz

Iaun agurrgarria ta euskaltzainkidea:

Zorigaitzez azkenengo bilkura hoietan horrko euskaltzaindiok ikhusi etzaituztegu eztakidan zergatik. Ba dakit batzuok lanpeturik zagozela, dena dela, neuk Azantzarr Luis Jaunari guthun batzuk izkiriatu nerauzkion bainan eztakit bizi ala hil denz, eri denz; nehoiz ere erantzunik harritu ezpai tut. Beharr bada nire guthunak heldu etzitzaizkion hemengo mugan askotan aukortateak idekitzen baititute.

Dathorren Orstaroaren 5 garrean, zuk Oleagarr Nazario Iaunak igorriren derautzun deitzean ikhusiren duzunez bilkura Donostian edukiren dugu. Azkue hil zenetik etzan bilkurarik gure zadorrlari iauna, Oleaga, eri izan baitzan eta prostato-ektomia pairatu baitzuen eta zio hunengatik Bilbaoko Klinika batetan hospitalizaturik egon baita. Geroago bertze zoritxar bat Akademiari ethorri zitzaion, hau da Mgr Saint Pierren heriotza. Orain euskaltzain-gaiak hautatu beharr ditugu. Saint Pierren ondorengoa lapurtarr batek beharr du izan, Laphurdiko dialektuaren errepresentanta (kostakoa), neuk uste Otsobi on-ongi legoke kandidatura hunentzat aurkeztea.

Urrengo bilkurean neuk bertze rapport bat aurkeztuko dut, Akademiari berriro biziaren emaitzekotz: hauietan bertze proposizinoetan hauk eginen ditut: Gure Bilkurak hunela izan ditezen:

3 bilkura Bilbaon,

3 bilkura Donostian,

2 bilkura Iruñan,

3 bilkura Baionan eta bethi lekhu batetako bilkurari urgaizle lokaleak dei ditezen. Hunela urgaizleen kollaborazinoaren indarragotzekotz eta hekiek Akademiaren duten atxikidura sendatzekotz.

Geroz lehen zegoan «Akademiaren laguntzaileak» zeritzaion elkharrgoa berphiztea eta «Euskaltzaindiaren Kultur-Elkharrgo» baten kreatzea.

Kultur-Elkharrgo hunen kreatzekotz ni mintzatu izan ba naiz hemengo Unibersitateko professore batzuekin eta heien kolaborazinoa edukiren dut.

Orain arren bat eginen derautzut. M. Olasoneko (1) iaunari erran iezozu: beharr bada dathorren hilabetehean edo dathorren udan hementik Euskalzale batzuk horra ioanen garela zurekin (Lafitterekin) eta M. Olasoneko iaunarekin mintzatzekotz. Euskalherrian' albait-handien izan daiteken kultur-berphiztearen fomentatzekotz. Huni buruz Egillorrtarr M., Hegiatarr J.R. iaunekin eta bertze euskalzalerik askorekin mintzatu naiz eta huni buruz mintzatzekotz horra ioanen gara. Orain dagozen baldintzetan kulturezko ninikatzearen bat eragitekotz eta kultur-ninikatze haur batera edo uniformeaa Euskalherri osoan izan dadin. Huni buruz ere zurekin mintzatu nahi nuke.

Iaun eta adiskide horrek, on harr itzazu nire agurrik hoberenak eta hau-taenak.

Krutwig F.K.

---

(1) Jaun hau Telesforo Monzon Olasonekoa (Bergara 1904 - Baiona 1981) besterik ez da.

Federico Krutwig
Hôtel du Château
10, Av. Louis Barthou
Biarritz

Piarres Lafitte iaunari,
Ustaritz

Biarritzen, 1961/01/16an

Iaun agurrgarria!

Azkenengo egun hoietan' Zaitegi iaunarekin eta bertze euskalzaleekin'-hemengo lurraldeetan euskararen alde ekhiteko problemari buruz mintzo izan nintzan eta neure proiektu bat exposatu nerauen.

Ba dakit' lehenago' euskararen alde ekhiteko probleman' zure aburua eta nirea differentak zirela... halarik ere demporaren iragaiteaz, beharr bada, gure differentzak guttitu dira... eta baldin orain ere berdin ezpa ditez, gauza batean bethi akort egon gara, euskara iraun arazi beharr genuelako baieztean.

Dena dela, Laburdin euskararen alde ekhin nahi izaitean nola zure kolaborazioaren gabe, euskararen alde hemengo lurretan egiten duzun horren laguntzaren gabe?

Bizkaian nengoelarik' euskararen alde nik ere ekhin bai nuen, problema huntan zeinbait praktika ba dut, batez ere orain Laburdin gerthatzen dena, lehenago' mugaz harantz gerthatu izan dela konsideratzen baldin ba dugu, neuk orduan, euskararen salbatzeko Bizkaian antolatu ukhan nituenak' hemengo lurraldeetan zenbeit valore ukhan lezake. Gure eskualdeetan orduan Euskalherriaren Sozietasunaren problema izanik da, gure herriko Burua erdaltzen baitzen, eta haur motivu bakan batetik, euskara kultur biderik ezpaitzan, gure hizkuntzan egin literaturak ezein qualitate ezpaitzuen, batez ere Hispaniako ta hemengo literaturaz konparatzen ba genuen. Hortakotz, euskara kultur-bidea bilhakatu behar zela erraiten nuen eta «Kultur» hitzaz gure problema konkretizatu nuen. Hunen egiteko hizkuntza batua, literatura-hizkuntza bat euskaldun gutzientzat ukhan behar genuela erraiten nuen, eta hau nire aburuz (Urkixo iaunaren aburuz bezala) laburdara klassikoa izaiten da.

Orduan eman genuen deiari bertzaldean iarrai ki zaizko izkiriatzale talde bat. Nechoiz baino gehiago orain euskaraz kultur thematei buruz izkiriitzen bai-

ta, bai eta Gipuzkoan eta Bizkaian. Atsular handia ta famatua' gure izkiria-tzailen Buruzagitzat onhartzen baita.

Kulturaren alde ekhitekotz Bilbaon Kultur Ikhertzeen Institutu bat fundatu nezan eta institutu huntan euskara hizkuntza ofizialea izan zedin, ezen euskararen Kulturaren alde ekhiteko ezta naikhoa baserritaren thematei buruz baizik ez mintzatzea, gure bizi modernuaren konplexitate guztiari buruz hitz egin beharr baitugu euskaraz, bertzenaz euskara museuaren objektu bat bailizen bezala traktatzen baitugu.

Orain hemen ere iomuga berdinez Kultur ikhertzeen Institutu bat fundatu nahi nuke, euskalzale guztien kollaborazioaz.

Institutu huntan! berez interesante diren thematei buruz traktatu behar dugu, euskaldun diren ixtudienteak eta kulturdunak euskaragana lethorzen, euskara heien expresatzeko bidea ledin bilhaka. Gizarteko Burua euskalduntzen iardets baldin ba geneza, gure hizkuntzaren ethorrkizuna salba izanen baita, ezen herriak Buruari, Aristokratiari, Burjesiari darraie.

Thema huni buruz euskaltzale batzuekin mintzo izan nendin, neure aburuak exposa niezen bai eta euskaltzale batzuei izkiriatu derauet heien kollaborazioaz eskatzen eta aburuak zein diren iakiteko ere.

Zure laguntza' valore handikoa izanen zaiku, hemengo euskararen bizia- ren iraun arazteko, nehork ere zuk baino gehiago ekhiten baitu, nehork baino sukharr handiagoa ezpaitu, nehork zuk baino beharr den konseilu eman baitiezakegu.

Beraz, zure erantzuna itxaroten dut. Zure aburua zein den iakin nahi nukelakotz...

On har itzazu neure konsiderazioaren expressino bihotzetikoenak...

F. Krutwig

SÉMINAIRE
des MISSIONS ÉTRANGÈRES
128, rue du Bac
PARIS (VIIème)

Le 18 janvier 1953

Cher ami:

Mes félicitations sincères pour le titre d'Officier d'Académie dont on vous a honoré. Tous ceux qui vous connaissent admettront qu'il est bien mérité.

En second lieu merci pour la réponse que vous avez fait paraître à l'Urdekeria de Mirande. Je la prendrai comme sujet de lecture pour mes élèves de basque demain. Je tiens à démasquer ce Monsieur. Le jour de l'Eskuararen eguna, le 11 janvier, on nous a lu ici une poésie écrite en bizcayen par ce Mirande. A la fin de la séance j'ai été trouver l'orateur qui nous a présenté cette poésie et puis deux administrateurs d'*Euzko Deya* pour leur parler de l'article: «*Liburu lizunetaz*»; aucun d'eux ne l'avait lu. Ils étaient fort étonnés des détails que je leur donnais. Ils me disaient: «*Je me demande comment l'article a pu passer*.» Nous verrons s'ils réagiront. Malheureusement Mirande (1) groupe dans un café quelques basquistes. Il leur fait un mal sérieux. Je me demande s'il est communiste.

Dans tous les cas, merci encore une fois pour votre article dans «*Herria*». «*In charitate Christi*».

Jean Chabagno (2)

(1) Ikus beherago J. Mirandek berak Piarres Lafitteri idatzi gutunak.

(2) **Jean Chabagno** (Aldude, 1881 – Monbeton, 1975). Jaun hau gazterik izan zen aipagai euskal literaturan, ezen Jean Etxepare Aldudeko mirikuak 1910ean idatzi zuen *Buruxkak* liburuan «Misionestaren ezteiak» deitu kapitulua Pariseko misionesten saileko aita misionestaren lehen mezaz da solas. Bestalde erran behar da Japoniatik itzuli eta 1914ko gerla ondoan Parisen bere apez lagunen etxean ekonomo nagusi izendatu zutelarik bere lagunek, euskara irakasten hasi zela, nahi zutenentzat, bereziki De Roca Serra «Legarralde» *Elgar* Pariseko Euskalzaleen Biltzarraren aldizkarian eskatu ziolarik.

SANTUARIO de ARANZAZU
OÑATE
(Guipuzcoa)

1953, Irailak 29

Lafitte, Apaiz Jaun agurgarriari
Ustaritz-era

Itzal aundiko jaun ori: Agur.

Itz bi egin nai dizkizut, atera-berri duzun «*Lexique français-basque*» ori lenbailen erosi nai nukela esateko. Emendik orra dirua bialtzeko, ordea, eztut erraztasunik, eta biderik onena onako au izango litzake, nere ustez: Euskaltzaindiko batzarrera urrengo zatozenez, zuk neri liburua eta nik zuri dirua ematea, alegia. Baina emen pesetarik baizik ezpaitugu, jakinarazi zadazu, arren, zeinbat peseta zor dizkizudan liburu-ordez. Lan honetan gaitza, ardura aundi-koa ta baliotsua zuk eta Tournier Jaunak burutu dezuten ori! Ekin eta Jarrai!

Zurea,

Fr. Luis Villasante o.f.m. (1)

P.D.: *Gure Herria* aldirokoaren suskripzioa ordaintzeko ere zurekin konponduko naiz.

---

(1) **Luis Villasante** (Gernika, 1920 – Arantzazu, 2000), 1951n euskaltzain izendatua, euskaltzainburu 1970-1988.

SANTUARIO de ARANZAZU
OÑATE
(Guipuzcoa)

1953-ko Azaroaren 5-an

Lafitte Apaiz Jaun agurgarriari
Ustaritz-en

Ene Jaun ori:

Joandako ostiralean egin nuen Donostiko ostera jakina. Zerori ere an azalduko zinalakoan ninjoan, eta gure sal-erosiak-aldez aurretik itzegin bezala an zertuko genitulako ustearekin. Damuz, zu etzinan azaldu. Orduan Dassance jaunari ordaindu nizkion bai *Gure Herria*-ren urte-saria eta bai zure iztegiarena ere. Beraz, iztegi ori edo postaz igorri edo urrengo Donostirat zatozenezan ekarri egin zenezake.

Agindu zure zerbitzari oni,

Fr. Luis Villasante o.f.m.

SANTUARIO de ARANZAZU
OÑATE
(Guipuzcoa)

1953 ko Azaroak 16
Lafitte euskaltzainari
Ustaritz'en

Ene Jaun agurgarri hori:

Jasoko zendun, noski, orain dela egun batzu igorri nizun arako karta hura. Gaur berriro iskribatzen dizut orain esatera noakizun hau zuri jakin-aratzeagatik, alegia: Aita Imanol Berriatuak (1) (Bizkaiko Foruan dugun Kolegio baten zuzendaria da berau) zure Hiztegiaren bi exemplare erosi nahi lituzke eta liburuok ordaintzeko dirua neri eskuan eman dit. Beraz Euskaltzaindiaren urrengo batzarrean nik diru hori emango dizut eta zuk ekarri zurekin liburuok (bat Arantzazurako eta bi Foruarako), edo nahi izate ezkerero, postaz bidali.

Har zazu, jaun horrek, nere onginahiaren agiria. «*Oremus pro invicem*».

Fr. Luis Villasante, o.f.m.

---

(1) *Imanol Berriatua Ibieta* (Elantxobe, 1914 – Jerusalem, 1981), frantziskotarra eta mi-siolaria. Besteak beste *Anaitasuna* aldizkariaren sortzailea (1953) eta euskara batuaren alde lan anitz egina.

EUSKALTZAINDIA
BILBAO

1971, ekainak 16

Pierre Lafitte jaunari
Ustaritz

Jaun agurgarri eta adiskide maitea:

Gaur Euskaltzaindiko idazkari ordea (Lizundia) enekin izan da hemen gure aferak tratatzen. Eta pentsatu dugu on litzakela Beskoitzeko egunaren bezperan aditz batzordekoek bilera berezi bat hor egingo bazenukete (larunbat arratsaldez edo..., Baionan beharbada, «Musée Basque» delakoan). Batzorde hau, nik dakidanez, ez da sekula bildu, eta Beskoitzeko egunaren aitzakiaz parada ona izanen da hortarako. Behintzat mordosta polita, bai hortik eta bai hemendik, elkarrekin bildu ahal izango zerate.

Lizundia jaunak egingo dizkitzue deiak batzordeko denoi. Berak esan didanez, bera ere joanen da aurretik zurekin egotera (ahal badu, behintzat).

Zeuen bilera hortan bi puntu dituzute aztertu beharrekoak:

- Lehen: Aditz batuaren sariketarako hartu diren lanen aztertzea, eta saria nori eman behar zaion erabakitzea.
- Bigarren: Aditzaren batasuna nola egin ahal izango den estudiatzea.

Lehenbiziko puntua erabaki beharra dagoela uste dut, sariketaren epea bete denez gero. Bigarrena ere nahi dute hemen batzuek lehen bai lehen erabaki dedin. Baina nik ez dakit gauzak hortarako aski onduak diren. Mitxelena jaunarekin ere kontatu beharko litzake. Dena dela, zeuek ikus.

Aita Iratzeder'en anaia hemen da, bakantza egun batzuk ematen.

Zure zure

Fr. L. Villasante

SANTUARIO de ARANZAZU
OÑATE
(Guipuzcoa)

Apirilak 11, 1976

Pierre Lafitte jaunari
Ustaritz

Jaun agurgarri eta adiskidea:

Badakizu nola Ministerioan liburuxka bat nahi duten argitaratu Euskaltzaindiaz. Hor, beste gauzen artean, kondaira pixka bat ere egin beharko da: Euskaltzaindiari buruzko asmuak noiztikoak diren eta abar. San Martinek zure fitxa bat eman zidan, eta bertan euskal Akademia bati buruz mintzatu direnen artean izen hauk ematen dituzu: Darrigol, Arbelbide, Hiribarren eta Joannateguy. Arbelbideri buruz topatu ditut xehetasunak *Euskera* gure aldizkarian, lehen zenbakian. Erro euskal apologistaren obrak ere irauli ditut, zerbait aurkituko nuelakoan, baina ez dut deus ikus. Beste hiru jaun hoiiek non mintzo diren hortaz ba ote dakizu? Estimatuko nizuke esatea, delako liburuxka hortan aipatzeko. Eta besterik baldin badakizu, berdin. Eta mila esker aintzinetik.

Hilabete huntako batzarrea Gasteizen egiteko zen, Apraiz jaunaren omenez. Baina hunen omenaldia atzeratu egin da. Beraz batzarre arrunta izango dugu Donostian, apirilaren 30ean.

Izan ongi, jauna. Har zazu ene estimazioaren ageri zintzoa.

Fr. L. Villasante

SANTUARIO de ARANZAZU

Franciscanos

Teléfonos: 780951-780797

OÑATE (Guipuzcoa)

1982, Otsailak 27

Pierre Lafitte jauna
Uztaritzen

Adiskide bihotzekoa:

Uste nuen atzo ikusiko zintudala Euskaltzaindiko batzarrean; baina konprenitzen dut, bestalde, eguraldi zakar hauekin ez agertzea ere. Iruñean bazkaldu genuenean mintzatu ginen pixka bat Lavieuxville-ren bigarren Katiximari buruz. Jon Bilbaok bere Bibliografian dio (berria nondik hartu duen esan gabe) Haroztegi delako batek jarri zuela euskaraz. Ba ote dakizu zuk horretaz zerbait? Nik badut, gainera, Mogel-ek bizkaierara egindako itzulpen bat (argitaragabea). Ene asmoa da, denboraz, «*Lekukoak*» bilduman (1) bi-biak argitaratzea, Lapurdikoa eta Bizkaiko hori. Baina xehetasun zenbait jakin nahi litzateke frantsesezko originalaz, Lapurdiko itzulpenaren egileaz eta itzulpen honek izan duen arrakastaz, etab.

Horretaz Euskaltzaindiko batzarrerako egingo bazenu txosten bat, hori izango litzateke hoberena.

Lapeyre-ren liburua laster agertuko da «*Lekukoak*» hortan. Inprimeriako frogak helduak dira.

Ez dakit ikusi duzun, baina «*Fontes Linguae Vasconum*» aldizkarian bi artikulua agertu ditut, perpaus kausalei buruz, zuri dedikatuak.

Besterik gabe, bihotzez,

Fr. L. Villasante, o.f.m.

---

(1) «*Lekukoak*» bilduman Aita Villasantek berak argitaratu zuen 11. zenbakia Lavieuxville-Harosteguy-ren *Bayonaco diocesaco bigarren catichima*, jadanik 5. zenbakian Etienne Lapeyre-n *Kredo edo sinhesten dut esplikatu*a hemen berean aipatzen duena *Fontes Linguae Vasconum*-en Lafitte-ri berari dedikatu dizkion bi artikulua bezala.

SANTUARIO de ARANZAZU
OÑATE
(Guipuzcoa)

26-10-1967

Nere benetako Jauna:

Artu dut zure karta, eta milla esker dana irakurtzeko artu duzun lanagatik. Eskerrik asko gainera zure eskutitzean ematen dizkidatzun kontseju onenagatik; eta gorespenengatik ere bai, orren esku apartekoetatik artutako lorak usai gozoagoa baidute, eta eragin ere barne barnetik eragiten baidute aurrera jarraitzeko lan gogor ortan.

Orain naiko buruauste izango dut liburu koskor ori argitaratzen. Jainkoak lagunduko al dit gure euskaldun mutikoen eta euskeraren onerako zeozer tajuzkorik egiten.

Milla esker berriz ere eta agurterdi.

L. Fernando Mendizabal'ak (1)

---

(1) *Fernando Mendizabal* (Zaldibia, 1934), euskaltzain urgazlea.

31/12/1967

Jaun kalonje eta herritar maitea:

Eskerrik hanitx Arnaut Oihernaten lanarentako. Atseginekin irakurri dut, bai eta zure aintzin-solasa eta oharpenak ere. Batere ez nekien ene Zuberotar herritarraren lan hori agertu zela. Egia da azken urthe hauetan euskaltzaletarik –eta euskal «olerkaritza»-tik ere– baztertuxerik bizi naizela, bortxaz; lehenik ama hil zitzaidan (burhasoekin bizi bainintzan) luzaz eri egon ondoan; aurthen aita; gero azken uda eta udazken huntan nihaur eri izan naiz; eta azkenekotz, jakin berri dut etxez aldatu behar nuela (apartamendua aitaren ize-nean baitzen)*. Pentsa dezakezun bezala, leheneko sukarra (eta sukartasuna...) amiñi bat epheldu zaizkit, gauza horiekin ororekin.

Mila goraintzi eta ene phartez ere,

Urthe Berri Hon!

Jean Mirande (1)

* Huna ene adreza berria, 1967-01-7'tik aintzina:
7, rue Jules Dumien
PARIS XXème

---

(1) *Jon Mirande Aiphasoro* (Paris, 1925–1972). Piarres Lafittek 1948an Biarritzeko Mundu Biltzarrean aurkitu zuen eta ongi ezagutu Jon Mirande gaztea, honek ez baitzuten gordetzen nehoren aitzinean bere sentimendu eta ideia heterodoxoak (nazia zela baitzioen berak bainan ez kristau demokrata, are gutiago komunista). Horrengatik linguistika sailaren buru baitzen biltzarrean Aita Lafitte, honek hartu zuen haren, jakitatea estimatzen zuelakoan arauz, bere sailaren idazkaritzat. Gerokoak gero eta batzuek eta besteek erranak erran, gutun honek eta, ondotik datozen beste hirurek, hartzen dituzte zenbait gogoeta.

Le 27 septembre 1970

Monsieur le Chanoine,

Je viens d'être informé par un ami breton basquisant débutant, qui a récemment passé quelques jours dans le Labourd et aurait aimé vous y rencontrer, qu'il n'a pu le faire ayant appris de mes ex-confrères de l'Académie basque, réunis à Bayonne, que vous deviez être opéré de la cataracte.

J'ose espérer que cette opération s'est heureusement déroulée et en souvenir du temps hélas déjà ancien où grâce à votre Grammaire je m'initiais à la Bascologie, je me permets de vous présenter mes vœux les plus sincères pour un très prompt rétablissement.

Veuillez agréer, Monsieur le Chanoine, l'expression de mes sentiments très respectueux.

Jean Mirande

Parisen, 1971-05-21

Aita Lafitte adiskide maitea:

Atzo dut ukhan Sorhüta-Chahorat igorri zenerautan liburuxka *Etxahunen bertsoak gipuzkeraz*, Zuberoako askazi batek ekharririk. Alabainan, liburua Sorhütarat igorri zenerautanean, ni ordukotz Pariserat itzulia nintzan, eta gerroztik, ene osaba, Chahoko etxeko-jauna eritu zen, eta azkenekotz hil eta, erran gabea, ene etxekoek ahantzi zuten liburuaren igortzea.

Eskerrik hanitx, beraz, zure lanaren gatik, eta nitzaz erraiten dituzun gauza onen gatik...

Esperantza dut bista sendotu zaizula osoki, eta orain irakur eta izkiriba dezakezula gaiztasunik gabe?

Bihotzez, zure

Jean Mirande

Sohütan, 1971-11-22

Jaun kalonje (a)gurgarri eta herritar maitea!

Goraintzi Zuberoatik, bakantzen iragaitera hunat jin bainaiz (baina dat-horren astean Pariserat itzuli beharra naiz) eta denbora berean Urthe Berri on bat bihotzetik desiratzen dautzut.

Agian zure begiak sendotuak dira orai(n) eta nekerik gabe irakur deza-kezu.

Ez dakit ba dakizunez ene liburu bat haraindiko Euskalherrian argitaratu dutela, novela llabur bat *Haur Besoetako*a. Beldur naiz ez dela zure gustukoa izanen. Dena dela, Franco'ren moral-zentsurak argitaratzeko baimena eman zuen; beraz, ez daiteke hain lizuma... Orain, aldiz, ez dut euskeraz deus ere haboro egiten. «*Euskaltzaindi, on désespère. Alors qu'on espère toujours*». Baina nik, ez dut Euskaltzaleen ganik gehiago ezer ere igurikatzen eta pürki (hemen diogun bezala) etsiturik nago, eta beraz, ez dut deus gure «*langue vernaculaire*» delakoan izkiriitzen. Orain got(h)ikoa-hots, Wisigoten hizkuntza-ren istudiatzen ari naiz.

Mila goraintzi igorten dauzkitzu zure Jean Mirande-k.

Zuzenbideak:

a) 1971-01-27 garrena arte:

Maison Chaho
Chéraute 64-MAULÉON

b) Handik aintzina:

Rue Jules Dumien
PARIS (XX)

Cobàn'etik 1969'garreneko Otsailaren 9'an

P. Lafitte Kalonje iaun agurgarriari
Ustaritz'a

Apaizkide ta adiskide on:

Beti ere, zure berri izaten dut *Herria* astekari, *Gure Herria* ta *Jakin* aldizkarien bitartez, zure lanen berri, beintzat. Dirudienez, osasunez onik zera, Iainkoari eskerrak. Badakit euskal-lan anditan murgildurik zabiltzana, gure erriaren onerako. Egun, egunerokoak dakarrenez, Britainan agindu duenez, Frantzia'ko eskualdeei nolabaiteko beregaintasuna emateko omen da De Gaulle ikasbide ederra izango dute Espainia'ko sasi-agintariek; bide hori frantzesak ar ba'leza.

Alare, mendiz-araindiko Euskalerrian ekaizpean daude oraindik: noiz arte, Iainkoak bakarrik daki. Euskeraren alde gogor ari bide dira; gogorrago ari litezen nai genduke oraindik, gizon ikasien artean bederen.

Ni neu parrokiak eta gotzaingoz aldatu egin naiz; lehenago lan geiegi nuen neure gain. Orain, berriz, berriro irakasten ezarri nau gotzain berriak: ogeitau urte ezkerok, elkarren adiskide gera. Euskal-lanetarako aukera geiago dizut zuzen eta bidez, eta berriro Platon'i ekin diot; onezkerok, Urrestarazu adiskideak (1) esan dizu, nonbait. Dagoneko, *Ipia nagusia*, *Eutifron* Sokrate'ren *Apologia* ta *Faidon* euskeratuak ditut. Ta orain *Lisi*'rekin ari naiz.

«Ekarriko nituzke nonbait zuek ere ezin ekarri zaitzazkedanean, orain, aurreko bizitzartean baino zaputzago gerta enadin beldurrez baitzerate. Dirudienez, beltzarga moko-beltzak baino azti ergelagotzat naukazutelakoan nago, egon ere. Aiek il bear dutela sumatu orduko, naiz-ta lehenago ederki txorrotxiotxi egin, orduan areago ta ederkiago ioten dute, morroi zaizkion Iainkoaren aldamenara ioateko diran pozez. Gizakumeek, berriz, aien eriotzaren beldurrez, beltzarga moko-beltzak ere itsusitu egiten dituzte, eta deitorez negar egiten dutela diote, aien eriotzaren atsekabeak eraginda, alegia. Baina, eztute oartzten txori batek erre eztuela txorrotxiorik egiten gosez, naiz otzez, naiz bestelako atsekabez izan ditezenean, ezta urretxindorrak berak ere, ezta enarak ere, ezta basoilarrak ere, ezta atsekabeak eraginda deitoratuz txorrotxiotxi egiten dutela dioten oiek ere. Alabaina eztut uste ezta oiek ere atsekabetuta txo-

---

(1) Urrestarazu Antonio Karmelo, «Umandi» (Araia, 1902-???) Sabindiarren eskolako idazle arabarra, luzaz erbesteturik egona Parisen eta gero Baionan.

rrotxiotxi egiten dutenik, ezta beltzarga moko-beltzak ere. Alderantziz, nik uste, Apolon'en igarle baitira ta Ades'eko ogasunak aldez-aurre ezagututa txorrotxiak egiten dute pozaren pozez egun artan, aurreko aldian baino areago ta bestelakoago. Neuk ere neure burua beltzarga moko-beltxen morroikide ta iaingo beraren bereter egiten dut, eta iaunarengandik artuta aiek bezainbesteko antze daukadalakoa nago, bizitzarteaz, alde bereizterakoan, aiek baino adore gabeago naizenik ere ez tute. Hori dala-ta, bada, esan eta galdetu bear nai izango zenituzketenak, esan eta galdetu egin ditzakezute, Atenaitarren ize-nean amaika gizonek utz dezaketeino».

Luzexka gertatu da aipamena, baina, ortik ikus dezakezu nola ari naizen.

Naiz-ta neuk esan, ez titut gaizki euskeratu. Euskal-ikastetxe nagusirako gai egoki gerta liteke. Platon geroago ta geiago maite dut. Orobat gure Sokrate. Gutartean bizi izan ba'lira, kristau bikain gerta zitezkean. Apologia'ren eta Faidon'en beldur nintzan. Beltzarga moko-beltxen txorrotxia euskeratzean, zutzaz oroitu nintzan alabearrik; Platon'en atarikoan sartu ote nuen galdetu baitzenidan or Baiona'n. Dagoen tokian ongi baino obeki dago. Eladerazkoa buruz ere badakizu, nonbait, eta bestela eskumenean duzu-ta, orratz, euskerazkoa, nola ezarri dudana ikus dezazun:

«Sokrate'k hori esan zueneko, luzaroan ixilaldia gertatu zan; Sokrate bera esandako itzetan murgilduta zala agerian zegoen, ikus zitekeanez, baita gutarteko geientsuenak ere. Kebe ta Simmia, berriz, elkarren artean txutxumutxuka izketan ari ziran.

Eta Sokrate'k ikusi ta bi-biei auxe esan zien: – Zer? esan zuen; zuek biok, esatekoak oro bear bezala esanak diranik ez ahal deritzazute? Beldur eta aurkako erantzunik asko izango bailuke oraindik, edonork gaiok bear bezala aztertzeakoak izango ba'litu. Beste zer-edo-zer aztertzeakorik izan ba'zenezate, ez tiot ezer, arean. Ortaz ezer irten-ezinik ba'zenezate, berriz, ez egon ezmezean, zeurok esan eta adieraztea daukazute, ia esateko oberik agertzen zai zutenetz, eta berriro nerau ere zuen laguntzat ar nazazute, nerekin batera irtenbide areagorik izango duzutela ba'deritzazute. – Bai, noski, Sokrate, esan zion Simmia'k, eta egia esango dizut, esan ere. Aspaldidanik, geuk bi-biok geure burua irtenbiderik gabe ikusita, bata bestea bultzatu egiten baitzuen, aurreratu ta galderazi lezaizuken, entzuteko irrikaz baikaude, baina, zerau nekatzeko beldurrez ginan, zauden zoritxarra dala-ta mingarri gerta ezta kizun. Eta berak entzun-ala, ez tiki irri-parre egin eta auxe esan zion: – Ene bada ta ni, Simmia! Eztudala oraingo zori au zoritxartzat ioten-eta, nekez neure esanetara beste gizonak oro.»

Oraintxe eskuetaratu zait Arantzazu'n ioan daneko urteko Urrilaren 3, 4, 5 egunetarako biltzarre-gaiak batasunari buruz. Onezkero eztaukat idatzita daukadanaren aldatzerik, onartu duzuten ortografia dala-ta, lan geiegi izango lizake. Bestalde, bide berrietan sartzea neke izango zait.

Oraingotan, euskal-lanetan osorik ari izateko aukera ederrean bide zera. Ala obe. Asmatu duzun iztegi laburra onerako izango zaigu, bukatzeko urte askotxo eskatzen duzula baizik.

Oraingoz besterik ez. Ar ezazu nere euskal-agurrik gartsuena.

Agindu Kristo'gan apaizkide duzun
Zaitegi eta Plazola'tar Iokin'i
Colegio P. Las Casas-Catedral
Cobàn, Alta Verapaz
Guatemala, Centro-América.

I.G.: *Herriaren zorra ordaintzen aleginak egin gogo ditut. Ez larritu. Gutxien uste duzutenean iasoko duzute.*

Zaitegi (2)

---

(2) *Jokin Zaitegi* (Arrasate, 1906 – Donostia, 1979), *Euzko gogo*a-ren sortzailea eta jakina bere euskara jaso eta guztiz berezi baten kreatora. Gutun hauek argi dezakete Lafitte eta Zaitegiren artean izan ziren gora-beheren arteko xoko bat edo beste.

Cobàn'etik 1969 garreneko Orrilak 28

Lafitte P. kalonigu iaunari
Baiona'ra

Aspaldiko adiskide ta apaizkide:

Igorri didazun liburuxka ernagarriaren aldera eskerrik asko egiten dizut biotz-biotzez. Eztugu zu bezalakorik izan Euskalerrri txipia Euskalerrri andi agerterazten: alde zure ikuspegi zabala, sakona ta iakintsua zoragarri gertatzen zait: lurrez xume izan arren, gizonenez kemen aundiko bilakatu baita. Horko erdal-entzuleak txunditurik lotu bide dira. Aldez, sofisterik andienez ahal zeran buruak eman dit, aiputan artzen dituzu gehienak iakin ere ezpaitzekiten euskaldun ziranik. Makartxo hori, ordea, Euskalerrriari diozun maitasun kartsuak ederrago agertzen du-ta zerorren izakera gogo-betegarriago egiten zaio benetako euskaldun iatorrari. Dana-dala, euskal-gaietan zu bezalako buru-iantzirik ba ote da inongo bazterretan? Ezezkoan nago. Urratu duzun ildo aurrera eramango ahal duzute zerorrek eta lagunek. Gahi hori zabalago eman ezker, egundokoa izango lizake behar bada ematen ari zera ixil-ixilik.

Bestalde, Haritschelhar euskaltzainaren Etxahun andiari buruzko liburu iakingarria zekarren idazki-azala zerorrek idatzia artu dut. Txekoa atera dizut liburu berri horren ordainketarako ta emen bertan daukazu. Onik eskuetaratu ta alda ba'dezakezu, esatea daukazu, *Herriarekin* daukadan zorra garbi deza-kedan, amarna dolar alda ezker aukera erreztu egin baitigute, alabeharrik.

Esaten nizunez, Platon'en elkar-izketak euskeratzen lotu naiz: Bi liburuen gahia euskeraturik daukat: lenengoa Eutifron, Sokrate'ren Apologia, Kriton eta Faidon eman gogo ditut. Hoi en ohar, atariko-ta eginak dauzkat... Bigarrean Ipia nagusia, Karmida, Laka ta Lisi: hoi ek ere euskeraturik dauzkat: hoi en ohar eta atariko egiteko dauzkat. Gero Politeia-edo euskeratzen iarriko ote naizen eztakit: lan gogor-xamarra baita ta nere adina ere aurreratuxe. Lanaren lanez, errez gertatzen zait Platon bataz beste. Idazle bezala buruen buruko dut; eta gogoetari bezala, gure burutapenetan zuzen eta zutik ibiltzen irakatsi digunetako. Euskeralpenaren erakusburuz Platon'en atal bat euskeraz bidali nizun.

Emen igorten dizudan txekoa Etxaun'en liburu ordaintzeko da, esaten dizudanez; beraz, liburu hori artuko dudalakoan nago, itsas-legorrez ba'da ere. Ordainbide hori horrako egoki ba'ledi, *Herriaren* ordaintzeko bidea arkituta izango nuke ta *Herriaren* ordain-saria igorriko nizuke: argi ta garbi dagoelakoan nago, beraz.

Oraingoz besterik ez. Ar ezazu nere euskal-agurrik kartsuena. Agindu Ie-
sukristo'rengan adiskide ta apaizkide duzun.

Zaitegi eta Plazaola'tar Iokin'i
Colegio P. Las Casas, Catedral
Cobàn, Alta Verapaz
Guatemala, Centro-América.

P.S.: Otoi, argitarazita daukazun frantsez-euskarazko iztegitxoaren ale bat igorri idazu: ordainduko dizut. «H» erabilten erabilten ikas dezadan. Zure

Zaitegi

Dr Hernandorena (1)
Clinica Dental
Ortz-Agiñetako sendakintza
Miramar, 8
FUENTERRABIA
Teléfono 641303

02-04-1970

Agur adixkide:

Bi itz saioketak gibeleratu egin bear izandu ditugula esateko.

Apirilaren 26'ean Gernikaren kiskaltze urteurrena bai-zen, ez digute utzi egun ortan egiten.

Beraz, saioketak izango dira:

- Leizan apirillaren 26an,
- Bergaran maiatzaren 3an,
- Gernikan maiatzaren 10an.

Ustez eta etorriko zeran itxaropenarekin.

---

(1) *Teodoro G. Hernandorena* (Zizurkil, 1898 – Hondarribia, 1994), EAJ gazteriaren buru eta Telesforo Monzon-ekin batean 1936ko gerla aitzinean joan behar izan zuen ihesi Iparraldera eta odontologo bezala Parisen luzaz familia ederraren hazteko egon ondoan sorterrira itzuli zelarik erran ditake jaun hau izan dela gerla ondoko bertsolari eskola berriaren sortzailea, honek baitzituen ezagutu eta bultzatu Iparraldean berean Xalbador eta Mattin-en mailako artista bikainak. *Herria, Zeruko Argia, Bidasoa, Anaitasuna* eta *Príncipe de Viana* aldizkarietan idatzi zuen. «Bertsolarien lagunak» elkarteak sortu berri du gazteentzat Iparraldeko *Hernandorena saria*.

Tolosa, 1971-ko uztailaren 15

Piarres Lafitte jauna
Uztaritze

Adiskide min:

Gure azken elkar ikustearen galderei erantzunaz, zenbait berri bidali nahi nizkizuke.

Nere azken eskutitzean esan nizkizunak gogoan ukanik, beste puntu batzu aztertu beharko ditugu.

Eskuartearen, memento hontan, dudan kopian ez dut garbi ikusten non dauden hamaikagarren kapitulutik (Déroulède) hemezortzigarrenekoak (Léon XIII). Hori azterkatu beharko dugu.

Hiztegiarena kasik egina dago, eta Euskaltzaindiaren bilkurakoan edo, emango dizut, etsamina dezagun.

Horiek hola, beste zerbait dugu orain ikuskatu beharko duguna. Inprimategitik esan zaidanez, guk uste genuen baino ere berrehun bat horrialde gehiago ukanen ditu liburuak: uste dutenez, 464 bat plama. Sobera luze, ikusten duzenez. Zer egin liteke? Begira zer pentsatu dugun.

Bi liburu izanen lirake (18x11zm.): bata, zure sarrera eta lehenen partearekin emanen litzake. Zein titulu? Pentsatu ditugu batzu. Honatx: 1. Gizonak, bitarte. – 2. Gizonak, aurpegi. – 3. Gizonak eta izanak. Liburu hau, hiru liberatan emanen genizueke (3NF).

Bigarren liburuak nere sarrera historikoa eta beste bi parteak izango litzuke. Zein titulu? Liburu bakarrarentzat pentsaturik geneuzkanetatik bat:

1. Kontu: ba da Errepublikarik! – 2. Errepublika: bizia ala euskera! – 3. Egunean eguneko borroka bat. Liburu hau ere hiru liberetan eman genezake (3NF).

Harriturik naiz inprimategitik esan didatenarekin: ez nuen uste inondik ere hoinbeste horrialde izan zitzaizkeenik. Gure kolezionerako luzeska da, liburu bakarrean ateratzeko. Honegatik pentsatu dut beste bide hau. Egin ditugu, dato berri hauek eskuartearen ditugula (eta zuek 500 ordez, 1000 ale hartuko dituzuela). Kontuak, baina esaten zaidan 464 horrialderekin, nahi ta ez, gora doa dena.

Ba da beste bide bat ere, zuentzat hobeki etor daitekeena: bi liburuok bakarrean emango genituzke zuentzat, baina hemen bitan inprimatuko genituzke. Pentsa zazu. Beharbada, zuentzat ere hobeki letorke, saltzeko-eta, bi liburu ongi merke eskaintzea: bakoitzak berrehun horrialdetik gora lituzke eta hiru liberatan eman genzake alea. Dena batera eginen balitz, sei libera.

Euskaltzaindiaren bilerara etortzen bazera, komeni litzaidake orduan dena erabaki, eta ados bagina, inprimategira eramatea. A, eta ahantzi gabe: hemen esaten den horrialdeetatik behera geldituko bagina, salneurria ere, neurri berean, merketu eginen litzake.

Izan ongi. Zure berrien zain gelditzen natzaizu. Agur.

J. Intxausti (1)

P.D.: Beharbada, iduriko du titulu horiek ez dutela zure asmoaren berri ematen; baina ondoan igortzen dizudan azalaren maketan ikusiko duzu, noski, beste nolabait jasotzen dela ideia hura.

---

(1) *Joseba Intxausti* (Segura, 1936), euskaltzain ohorezkoa, UZEI eta *Jakin*-en sortzailea eta euskalzaleen artean ditugun ofiziozko historialari bakanetarik bat. Jaun honi esker besteak beste, argitaratu zen Piarres Lafittek prestatu Manex Hiriart-Urruty-ren loretegia, hiru liburukitan (IKAS, Baiona, 1971).

Erlanzen, le 15 mars 1973
Haydnstrib

Cher Monsieur,

Pendant mes séjours à Bayonne, j'ai connu et souvent visité les familles de l'ancien maire de Bayonne, J.-P. Brana (1), et de M. François Elissalde, instituteur à St-Léon. Je regrette d'avoir oublié leurs adresses: je me souviens pourtant que la famille Brana avait sa maison à la traverse de la route de Cambo – avenue du Maréchal Harispe? Veuillez excuser cet oubli: il y a très longtemps que j'avais le bonheur d'aller voir mes amis bayonnais et, vous le savez bien, vous y êtes.

Peut-être, vous ou l'administration de *Herria*, auriez-vous l'amabilité de me donner l'adresse des deux familles précitées ou bien celle de l'aînée de mon ami François Elissalde, Madame Catherine Ceccaldi, dentiste à Bayonne. J'espère que je ne vous dérange pas: un jour, je voudrais leur envoyer un petit article et vous l'aurez également.

Har zatzu othoi, jaun kalonje maitea, ene esker egiazkoarekin goraintzirik hoberenak.

C. Bouda (2)

---

(1) *Jean-Pierre Brana* donoztiritarra eta ofizioz errienta, Alemanen denboran izan zuen kurairearen ohoretan Baionako auzapez izendatu zuten 1945eko gerla bururatzean. Baionan hila da eta ehortzia 1973an. Aipatzen diren beste adiskideak familiakoak dira.

(2) *Karl Bouda* (1901–1979).

Hersbrucker Str. 226
85 Nürnberg

le 9 mai 1977

Monsieur le Chanoine,

Je vous remercie de votre bel article «Propositions pour un dictionnaire des verbes basques» et vous en félicite. Votre plan me plaît et je vous souhaite le meilleur succès de ce grand travail. J'espère que vous n'avez pas été trop mécontent de mon ouvrage de 1933, cp. votre p.2. Vous savez que je n'étais, en le préparant vers 1930, qu'au début de mes études basques avant d'avoir pu apprendre un peu plus sur place et disposer de textes plus étendus. Plus tard, ça a été, je l'espère, peut-être un peu mieux, par exemple dans les *Fon-tes Linguae Vasconum*. Là, pourtant, j'étais gêné d'envoyer des tirés à part puisque ces articles ont été, malgré les épreuves soigneusement corrigées, fort mal imprimés. Il a été, du reste, pareil pour ceux du *Boletín donostiar* et *Eusko-Jakintza*.

Ci-dessus, vous trouverez ma nouvelle adresse: depuis quelques temps, j'habite Nürnberg.

En vous remerciant encore, je vous prie, Monsieur le Chanoine, de croire à mes sentiments les meilleurs.

C. Bouda

Larrea-tik, 1975-12-15'an

P. Lafitte jaunari
Uztaritze

Agur, adiskide maite:

Eguberri egunak gain dirala-ta, ar zazu nere zorion agurrik kartsuena. Osasuna ta pakea opa dizut batez ere egun oietan.

Ondoren, mesede ttipi baten eske natorkizu, egingo didazun itxaropen goxoz.

EUSKAL LITERATURA ba doa aurrera: laugarren alea inprentan dut; baiña zerbait falta zait oraindik, mugaz or aldekoen xeaztasun batzuk. Auek, adibidez:

- 1) Daranatz, noiz jaio zan ezin dezakegu jakin?
- 2) 1936 aurretik or azaltzen ziran eguneroko ta aldizkarien berri pixkat euki nai nuke, aipatzeko aiña beintzat: *Gure Herria*, *Eskualduna* ta abar. *Herria* geroagokoa dugu, ta orren aipamena, zeatzagoa, bostgarren alean egingo. Zeuk dakizun bezala egin da, oien berri pixkat nai nuke aipamen ori egiteko. Bakoitzetik kuartilla bat, esaterako. Zeuk dakizuna bakar-bakarrik.

Ale ontarako ortik dauzkadanak auetxek dira: Daranatz, Pedro Garmendia, George Lacombe, J. Jaureguiberri, Albert Léon –noiz jaio ote zan au?–, P. Lhande, H. Gavel, J. Ithurriague, J. Etxepare, J. Elizalde, Léon Lassalle, Léon Léon, Monseigneur Mathieu, C. Tournier, S. Arotzarena, P. Duhour, Abate Xorho, «Espil», Dominique Soubelet... Besterik, 1905 baiño leen jaiota?

Igandez Donibane-Garazi'n izango naiz. An elkar ikusiko dugulakoan.

Biotz-biotzez,

Aita Onaindia (1)

---

(1) *Santi Onaindia Baseta* (Amoroto, 1909 – Larrea (Zornotza), 1996), karmeldarra. Aita Lafitten laguntza anitz baliaturik Iparraldearentzat bereziki, Aita Onaindiak, besteak beste, egin zuen bere *Euskal literatura* (1972-1990) sei liburukitan.